KISEBBSÉG-KUTATÁS

MINORITY STUDIES

23. évfolyam, 2014. évi 2. szám

Alapító és főszerkesztő: Cholnoky Győző

Szerkesztők:

Kántor Zoltán, Ferenc Viktória, Halász Iván

Szerkesztőbizottság:

Pomogáts Béla (elnök),
Kántor Zoltán, Miskolczy Ambrus,
Szarka László, Szász Zoltán, Tóth Ágnes,
Doncsev Toso, Péntek János, Kocsis Károly,
Tóth Pál Péter, Halász Iván.

Kiadja a Lucidus Kiadó
1192 Budapest, Gomb utca 7. Telefon: (+36-1) 282-2250.

Szerkesztőségi titkár: *Vágó Pálné*

8 beszédszituációban volt a tíz évnek hatása, ebből 7-ben a román-magyar nyelvcserével ellentétes folyamatok mutathatók ki. Életkor tekintetében a középkorúak nyelvválasztása a legstabilabb. A társadalmi nem mint változó figyelembe vételével pedig azt mutatják az adatok, hogy a románhoz a nők, ezen belül is az idős nők kötődnek leginkább. A kutatói hipotézissel ellentétben a longitudinális vizsgálat alapján a pozitív attitűdök a román nyelv irányában növekedtek.

Az ötödik összegző fejezet metaforikus címet kapott: *fenntartható kétnyelvűségi modell – a nyelvi aranymetszés*. A szerző újra végigveszi, értelmezi az egyes fejezetek fontosabb megállapításait, majd a hat kétnyelvű közösségben végzett empirikus kutatások eredményeit a fenntartható kétnyelvűségi modellben (FKM) összegzi (5.1. ábra, 246. old.). A modell kiforrottságát, a mögötte lévő alapkutatásokból szerzett tudást jelzi az is, hogy már ránézésre is olyan letisztult és egyszerű, hogy kérdezhetnénk, ez miért nem nekünk jutott eszünkbe. Az FKM olyan kétnyelvűségi jelenségekre összpontosít, mint a nyelvválasztás (nyelvek használata), nyelvtudás és nyelvi attitűdök (pozitív mindkét nyelvhez és a saját változatokhoz is), valamint a könyvben csak érintőlegesen vizsgált nyelvi ideológiák (mindkettőt támogatják). A kétnyelvűségben érintett nyelvek (s ezeken belüli változatok Lx(a+b) és Ly(a+b)) között mellérendelt, kiegyenlített (nem hierarchikus) viszonyt kell kialakítani és stabilizálni ahhoz, hogy a fenntartható kétnyelvűség mint állapot létrejöjjön és fennmaradjon. „Az elemzett magyarországi kétnyelvűségi adatok lehetőséget nyújtottak arra, hogy deduktív módszerrel kirajzolódjon a „kép" arról a nyelvi aranymetszésről, amely – jelenlegi tudásunk szerint – két (de akár több) nyelv klasszikus arányosságát, természetes egyensúlyát ábrázolja" – írja Borbély Anna zárásként (247. old.).

A monográfia hatodik és hetedik fejezete románul és angolul összegzi a fontosabb következtetéseket. Az igen impozáns, kemény borítójú és jól forgatható kötet nyelvezete igazán élvezetes, így bátran ajánlom a kétnyelvűséggel hivatásszerűen foglalkozókon és a nyelvész hallgatókon túl, a mindnyájunkat valamilyen formában érintő két- és többnyelvűség iránt érdeklődő laikusoknak is. Fontos lenne, hogy minél szélesebb körben elterjedjen, hogy „a kétnyelvűség, pontosabban annak hozzáadó típusa, a kétnyelűeknek természetes és hasznos. Sőt a kétnyelvűség mindenkinek hasznos" (239. old.).

Márku Anita

Babiloni Kárpátalja: a regionális nyelvpolitika története a XX. század első felében (1944-ig)

Степан Черничко, Чілла Фединець: Наш місцевий Вавилон: Історія мовної політики на території сучасного Закарпаття у першій половині XX століття (до 1944 року). Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014, 240 p.

Csernicskó István, kárpátaljai nyelvész, a beregszászi Hodinka Antal Intézet vezetője és Fedinec Csilla, a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Központ Kisebbségkutató Intézetének munkatársa tudományos érdeklődésében közös pontként azonosítható be a mai Kárpátalja, mint régió (nyelvészeti, történeti, oktatáspolitikai szempontú) kutatása.

2014 elején közös kötetük Babiloni Kárpátalja címmel jelent meg az Ungvári Nemzet Egyetem Politikai Regionalizmus Kutatóintézete tudományos tanácsának ajánlásával. A könyvben a mai Kárpátalja területén jellemző nyelvpolitikai folyamatokat veszik górcső alá a kiegyezéstől a terület Szovjetunióhoz való csatolásáig.

Az olvasó, aki kezébe veszi a kötetet, először a címválasztásra lesz figyelmes. „Babiloni Kárpátalja" – eszünkbe jut Babilon, a város és természetesen a Bábel-tornya története is. Ahogy kutakodunk mentális lexikonunkban (vagy akár az internet kereső programjaiban), sokféle – pozitív és negatív – konnotációt találunk a történet kapcsán. Teológiai értelemben a nyelvek összekeveredése, a nyelvi pluralizmus megszületése gyakran az isteni büntetéseként értelmeződik, amelyet azért szab ki a felső hatalom az emberiségre, mert a korábban kapott – szaporodjatok és sokasodjatok, népesítsétek be a Földet – áldás helyett az emberiség egy értelmetlen célt követve toronyépítésbe kezd, hogy magának nevet szerezzen.

Az értelmezés más formái után kutatva jómagam belebotlom Szilágyi N. Sándor, kolozsvári nyelvészprofesszor írásába, amelyben ő maga is épp a Bábeli történet nyomán kialakult többnyelvűség megítélésével foglalkozik, címfelvetése is ez: *Bábel átka? Nem inkább áldása?*[1] Szilágyi

[1] Szilágyi N. Sándor: Bábel átka? Nem inkább áldása? In: Csernicskó István, Fedinec Csilla, Tarnóczy Mariann, Vančóné Kremmer Ildikó: *Utazás a magyar nyelv körül. Írások Kontra Miklós tiszteletére*, Budapest. Tinta Könyvkiadó, 2010, 52-57.

évelése szerint a teológiai- és közvélekedéssel ellentétben nem egy átkot, büntetést kell feltétlenül látnunk az isteni beavatkozásban, hanem épp ellenkezőleg a sokszínűség, a nyelvi pluralizmus megteremetésének áldását. Azzal, hogy a felső hatalom 'nyelvpolitikai" beavatkozása nyomán az emberek eltérő nyelveket kezdtek el beszélni a versengés, a többalternatívás gondolkodás termékeny lehetősége teremtődött meg, szemben az életképtelen egyszempontúsággal, amely Szilágyi szerint rendkívül ártalmas dolog: *„Evolúciós szempontból közelítve az egynyelvű népesség, egyetlen egység, nincs versengés, nincs szekció, nincs olyan külső nyomás, ami a változást a célszerűség és eredményesség irányába terelné, ezért a monokultúra bármilyen ostobaságra képes, akár olyanra is, ami végzetes lehet számára."*[2]

Azt, hogy a szerzők milyen céllal választották közös könyvüknek ezt a címet, pontosan nem tudhatjuk, de a kötet elolvasása után úgy tűnik, hogy a többnyelvűség, a nyelvi pluralizmus, a babiloniság értelmezésében Szilágyi álláspontját osztják, azaz a nyelvi sokszínűséget, ami Kárpátalja korabeli történetében kirajzolódik, áldásnak, az alternatívák jótékony versenyének tekintik, ami toleranciát szülhet és csökkentheti az etnikai konfliktusok kialakulásának kockázatát.

A kötet műfajilag is különlegesnek tekinthető, a szerzők ugyanis nem csak abban különböznek, hogy egyikük Beregszászból, másikuk Budapestről szemléli a kutatás tárgyát, hanem abban is, hogy más-más tudományterület felől közelítenek. A könyvben ennek köszönhetően egy olyan leírás ölt testet a két tudományterület egymásra hatása által, amely nem értelmezhető sem klasszikusan nyelvészeti, sem hagyományosan történeti munkaként. A tudományterületek széles merítését azonban sikerül szűkíteni azzal, hogy minden korszakot és minden nyelvi jelenséget nyelvpolitikai szempontból elemeznek – ez a keret, ami a majd századnyi történeti periódust egy könyvben képes egységes egésszé összefogni.

Az így megteremtett keretben öt fő fejezet konstruálódik, amelyek közül az első (*Mi a nyelvpolitika és miért van rá szükség?*) a keret megerősítését, a további fejezetek már annak tartalommal való megtöltését célozzák. A második, harmadik és negyedik fejezet a kötet által felölelt

[2] Szilágyi N., 2010: Bábel átka?... i.m. 54.

történeti időszakon (1867–1944) belül három periódust különít el, s ezek nyelvpolitikai rendelkezéseinek ismertetését tartalmazza. A nyelvpolitikai határokat is teremtő három korszak így írható le: (1) a mai Kárpátalja az Osztrák-Magyar Monarchiában (1867–1918); (2) a mai Kárpátalja az újonnan létrejött Csehszlovák Államban (1918–1939); (3) újra Magyarország kötelékében, a Kárpátaljai Kormányzóság (1939–1944).

Az ötödik, záró fejezet fókuszában a régió történetébe ágyazva olyan fogalmak állnak, mint a nyelvek státusza, a nyelv és a nyelvjárás közötti különbségtétel (nyelvészeti avagy politikai) természete, valamint a többség és kisebbség nyelvi jogai közötti alapvető különbségek, az aszimmetrikus, szimmetrikus kétnyelvűség és ezek kialakítása az oktatáson keresztül.

A mai Kárpátaljai területe a vizsgált korszakban több hatalmi centrum befolyása alá tartozott, de minden alkalommal periférikus régiója volt az éppen hatalmat gyakorló államnak, a szerzők mégsem csak ebben a kis régióban jellemző nyelvpolitikai eseményeket elemzik könyvükben, hanem a tágabb országos nyelvi, nyelvpolitikai viszonyokat is. A nyelvpolitikai döntéseket és következményeiket nyelvészeti fogalmakkal élve státusz-, korpusz- és elsajátítás-tervezési[3] szempontból is elemzik. Egyszerűbben fogalmazva, a regionális többségi nyelv példáján mindez annyit tesz, hogy értesülünk a ruszin nyelv hivatalos státuszának alakulásáról az eltérő nyelvpolitikai szándékok közepette, arról, hogy hogyan haladt a ruszin irodalmi nyelv kidolgozása és arról is, hogy 1938–1944 között miért volt kötelező ennek a nyelvnek az oktatása nemcsak az iskolákban, de a közigazgatásban dolgozók számára is. E három terület a nyelvtervezés, a nyelvpolitika gyakorlati lecsapódásának teljes egészét lefedi és a könyvben az olvasó elé tárja.

A kötet illusztrációi mindezt jól kiegészítik, hiszen olyan korabeli iratokat, képeslapokat, helységnévtáblákat találunk szinte minden második oldalon, amelyek jól szemléltetik, hogy a többnyelvűség egyetlen korszakban sem volt idegen Kárpátalja utcáin, hivatalaiban, iskoláí-

[3] Cooper, R. L. *Language Planning and Social Change*. New York: Cambridge University Press, 1989.

ban. Mindez a laikus érdeklődő számára is érthetővé teszi, hogy a nyelvi tervezés a gyakorlatban mit jelent és vizuálisan hogyan értelmezhető.

Fedinec Csilla és Csernicskó István munkássága a mai Kárpátalja területére jellemző történeti, etnikai történések feltárásában sokak előtt ismert. S ami fontos, hogy írásaikat nem csak a magyar tudományosság számára teszik elérhetővé, hanem a nemzetközi közönség mellett – ahogy ez ebben a kötetben is megtestesül – a többségi társadalom felé is.

A közlés választott nyelve jelen esetben már önmagában is értékessé teszi a kiadványt, hiszen jól tudjuk, hogy a kelet-közép-európai régióban gyökeresen ellentétes történeti kép él az egymás mellett élő népek kollektív tudatában a történelmi események megítélésével kapcsolatban. Mindez abban gyökerezik, hogy a történelmi események értelmezésének gyakorlatát politikai érdekek uralják és kevésbé a szakmai tudományos párbeszéd.

Azzal, hogy ukrán nyelven született meg ez a kötet, ami a mai Kárpátalját magába foglaló ország államnyelve, egyfajta lehetőség teremtődött arra nézve, hogy a többségi társadalom is megismerje, megértse e perifériku kisrégió történetét, a Kárpátalján jelenleg is létező nyelvi sokszínűség gyökereit. A mi Babilonunk – objektív, tényszerű leírásaival – talán segíthet a hagyományosan sokszínű Kárpátalján a közös múlt megértése révén közelíteni az álláspontokat és egy közös jövőképet kialakítani. Folytatásaként azonban mindenképpen hasznos volna az elkezdett munkát az 1944 utáni nyelvpolitikai korszakok leírásának ukrán nyelven történő közlésével kiegészíteni.[4]

Ferenc Viktória

[4] Magyar nyelven Csernicskó István: Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867-2010) című könyve pótolja ezt a hiányt, ami 2013-ban a Gondolat Kiadónál jelent meg.

Magyar aktivizmus a két világháború között

Simon Attila: Az elfeledett aktivisták. Kormánypárti magyar politika az első Csehszlovák Köztársaságban. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2013., 219 p.

Hiánypótló kötet jelent meg 2013 végén a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet kiadásában. Simon Attila történész az ún. aktivizmus, vagyis a két világháború közötti kormánypárti magyar politika történetének feltárására vállalkozott. Közismert tény, hogy az első Csehszlovák Köztársaságban a kisebbségi magyarok körében erős volt a baloldali mozgalom. Annak viszont kevés figyelmet szentelt eddig a szakirodalom, hogy a sérelmi politizálás mellett, az aktivizmus is jelenthette a magyar önszerveződés legitim politikai alternatíváját, s adott esetben a magyar lakosság 20%-os támogatottságára számíthatott. Az aktivizmus kanonizálására „*sem igény, sem pedig egyéni ambíció nem volt, be sem került a szlovákiai magyarok kollektív emlékezetébe*" – írja a bevezetőben a szerző (9. old.).

A téma alig rendelkezik érdemleges szakirodalommal, nem készültek sajtóelemzések, nincsen feltárva az aktivista politikusok életútja. A történész főként a csehszlovák belügyi fondokra, a korabeli sajtóra, illetve egyéb szlovákiai, csehországi és magyarországi levéltári dokumentumokra támaszkodhatott munkája során.

Mivel a szlovákiai magyar köztudatba az aktivizmus a fogalom tartalmát leegyszerűsítve, többé-kevésbé eltorzítva, a csehszlovák kormányzat politikáját kiszolgáló és a magyarok érdekeit eláruló politikai stratégia szinonimájaként került be, a szerző egyik célja e fogalom pontos tisztázása volt. Mit értettek aktivizmus alatt a vizsgált korban? Simon Attila abból indult ki, hogy az aktívizmus egy jóval összetettebb jelenség volt, mint ahogy a történészek korábban gondolták. A kötet bevezetőjében fogalmi tisztázásra kerül sor. Az aktivista magatartás a szudétanémetekkel kapcsolatban került be a politikai köztudatba és nagyjából a prágai kormányzattal való együttműködést jelentette, amely szerint a német kisebbség alapvető célkitűzéseit csak a csehszlovák pártokkal való együttműködés révén, a hatalmon belülre kerülve lehet megfele-